

ZA KRITIČNO IN ODGOVORNO GLEDALIŠČE

Pogovor z bosanskim režiserjem Dinom Mustafićem, ki s predstavo *Majhen mi je ta grob* avtorice Biljane Srbljanović gostuje v **SNG Nova Gorica**.

ANDREJ JAKLIČ

Dino Mustafić je bosanski gledališki in filmski režiser, rojen v Sarajevu, v katerem je preživel tudi ves čas vojnega obleganja. V tem času je zrežiral Sartrovo dramo *Zid*, ki so jo, ne glede na vojne razmere, igrali vsak dan. Med njegovimi vidnejšimi uprizoritvami, nastalimi tako v bosanskih kot gledaliških nekdanje skupne domovine, so vsaj še Ionescovi *Nosorogi*, Shakespearov *Macbeth*, Molierov *Tartuffe* ... V Sloveniji je v SNG Drama Maribor režiral dramo *Od blizu* avtorja Patricka Marberja ter Nema poroka avtorice Željke Udovičič. Je tudi dolgoletni umetniški vodja mednarodnega gledališkega festivala MESS, ki ga vodi že od leta 1997.

Kaj pravzaprav sporoča *Gavrilo Princip*?

Gavrilo Princip je zanesenjak, revolucionar in atentator, ki se bori za svobodo južnoslovanskih narodov in sanja o socialno pravični državi. Njegovo dejanje motivira ideja svobode, ki jo uporabljajo tiste mračne in zlobne zgodovinske sile, ki Balkan načrtno ustvarjajo kot prostor sovraštva in maščevanja.

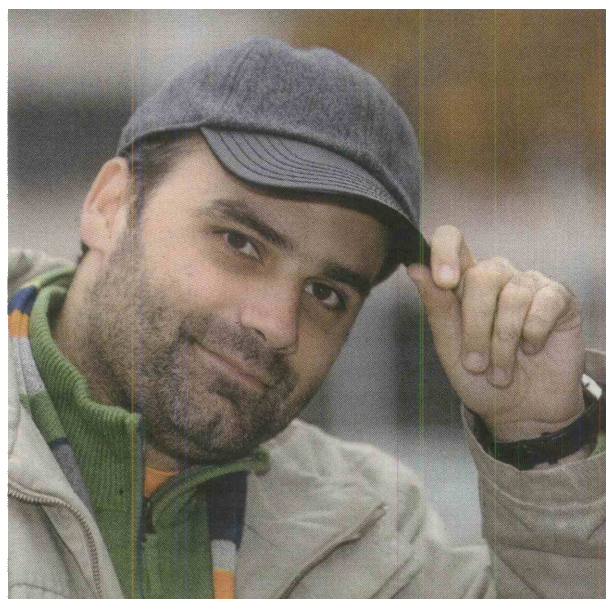
Uprizorjeni Princip ni kostumirani junak iz nekega minulega obdobja, pač pa urbani gverilec, nekakšni Che Guevara 21. stoletja v »snikersih« in kavbojkah, emancipirani mladenič, ki ga na naših (bosanskih, op. p.) ulicah in v mestih ni več. Spremljamo pa tudi zgodbo neke generacije v zgodovinskih okoliščinah 20. stoletja, skozi katero spoznavamo tudi naš, aktualni in polpretekli čas.

Kako razumeti njegovo dejanje danes?

Treba je bilo pozorno opazovati ritualno dogajanje obeleževanja stoletnice prve svetovne vojne. Očitno je postalo, da se balkanski narodi ne strinjajo ne o začetkih ne o vzrokih te krvave vojne. Tako je dogodek spominjanja na začetek prve svetovne vojne služil kot razlog za nadaljevanje obračunavanja. Skorajda nihče pa generacije z začetka prejšnjega stoletja ni poskušal razumeti kot žrtev manipulacije in interesov »velikih«, da si podjarmijo, osvojijo in oropajo »male«. Malo inteligence je potrebne tudi za vzpostavitev analogije z vojnam, s katerimi imperialne države gradijo novi svetovni red.

Gavrilo Princip je bil srbske narodnosti, avtorica drame o njem je prav tako iz Srbije, tudi produkcija je srbska. Vi ste rojeni v Bosni, državi atentata, zdaj pa gostujete v Sloveniji. Tako na simbolni kot povsem konkretni ravni gre ponovno za povezovanje nekdanjih skupnih prostorov.

Ne gre za naključje, imamo močne vezi, skupno zgodovino in kulturno dediščino, jezike, ki jih razumemo. Nekateri so počeli vse mogoče, da bi uničili južnoslovanski kulturni

prostor, zločinsko so uničevali prisotnost drugih, v vojaškem besednjaku je različnost predstavljala zlo in hendikep, ne bogastva in blagostanja. Z vzpostavitev administrativnih in državnih meja ni mogoče uničiti radovednosti, želje po poslušanju dobre plošče, ogledu dobrega filma ali gledališke predstave. Tudi zato danes še vedno obstaja ekonomski in kreativni interes za sodelovanje, kar je logično in upravičeno, z eno besedo – racionalno.

Odrasli ste v času in prostoru neke druge, danes neobstoječe države. Kljub temu, da Jugoslavije ni več, je elementarni del vaše kulturne identitete.

V Jugoslovanskem dramskem gledališču sem leta 2010 režiral predstavo *Rojeni v Yu*. Gre za žanr dokumentarnega gledališča, ki skozi igralske izpovedi različnih generacij na odru raziskuje izgubo identitete. Ubijanje občutkov barv in vonjev nekdanjega širšega okolja je kruto, zgodovinsko retuširanje je odvrtno, enako je z vsiljevanjem amnezije nad našimi življenjskimi biografijami. Zdaj vidim, kako je Jugoslavija razpadla zaradi centralističnega egoizma in hkrati zaradi primitivnega nacionalizma. Jugoslavija je ljudem nudila občutek samozavesti in politične teže, ni bila demokratična, bila pa je socialno varnejša in pravičnejša od novonastalih malih držav, ki v Evropi niso nikakršen politični dejavnik.

Kako danes, v času izrazite menjave vrednostnega sistema, ostati zvest samemu sebi?

Izhajam iz tega, da je mišljenje možnost preizkušanja, spraševanja. Zame je to ključni del vsakega kreativnega procesa. Skrbi me, da živimo v času, v katerem je neoliberalni

model ekonomije mišljenje zreduciral na prodajo in nakup slehernih vrednosti ter tako okrepil dvom v potrošniško družbo ter v ne/moč informacije. Moramo najti dovolj notranje moči, da lahko preverimo vsako identiteto, vsak njen del, da jo dekonstruiramo.

Počutim se camusevsko, kot odtujeni tujec z izgubljenimi iluzijami. To mi omogoča, da ustvarjam kritično in družbeno odgovorno gledališče, v katerega vstopam kot v urbani ritual, družbeni dogodek, v čudežno izmenjavo misli in občutkov s publiko. Iščem se v »izgubljenem času«, ki obstaja v varnem vzporednem gledališkem svetu.

Bosna in Hercegovina je v permanentni gospodarski in politični krizi. Je v takšnih razmerah mogoče govoriti o bosanski gledališki sceni?

Bosanska gledališka scena je zelo dinamična, ima vrsto zanimivih režiserjev, piscev, igralcev, ki delujejo v zelo težkih ekonomskih razmerah. Umetniška skupnost se upira vsem poskusom komercializacije kulturnega življenja s pomočjo »lahkih in plehkih« predstav ter brani kulturni standard in hkrati kritičen odnos do družbenih tem. Ta boj ni dobljen, zdi se mi celo, da usiha in da oblast zatira ustvarjalne motivacije in strasti.

Težko je govoriti o tokovih, smereh, trendih. Gledališka scena je polifona. Mislim, da je kakovost v angažiranem gledališču, radikalnih režiserskih poetikah, ki izhajajo iz dramske klasike in jo brezkompromisno kontekstualizirajo z bosanskimi političnimi in socialnimi vprašanji.

Ste dolgoletni in še vedno aktualni umetniški vodja mednarodnega gledališkega festivala MESS. Koga festival danes nagovarja in kakšne so njegove ambicije v regiji?

MESS ostaja festival kritične usmerjenosti, družbeni korektiv, prostor pluralizma in pogleda na svet skozi umetniško empatijo. S takšnim vrednostnim sistemom estetika festivala ostaja tisti eliksir mladosti, ki ga ščiti pred meščanskim konformizmom. Torej, dokler vznemirjamo svojo okolico, pomeni, da smo živi, in to ne glede na politične in zgodovinske okoliščine.

Bosna ima trenutno 13 ministrov za kulturo! Struktura oblasti je zelo zakomplicirana, ni pa državne strategije za kulturo. Razlog je enostaven: kultura je sovražnik daytonskega modela oblasti, ki daje prednost etnokulturnemu modelu pred univerzalnim, ki je v svojem izhodišču povezujoč.

Kako je biti »kulturnik« v Sarajevu?

Umetnik v Bosni deli usodo ostalih prebivalcev, negotovost in čakanje kot prekletstvo. Situacija kot pri *Čakajoč Godota*, drugega dejanja pa nikakor ni mogoče odigrati. Sarajevo ima mitološko dimenzijo, ki združuje kulture, ima svoj šarm in kontroverznosti, tako lepe strani kot tiste ne tako prijetne, zato pa pogosto iznakažene od brazgotin in sledi velikih zgodovinskih turbulenc. Večkrat je gorelo, a si je vedno znova hitro opomoglo. V tej različnosti se rojeva danost, ki je neuničljiva. ■